

Зміст

<i>Передмова від Наталії Лигачової</i>	11
<i>Передмова від Дмитра Хоркіна</i>	13
 Частина I · Російсько-українська війна	
1. Українці перевідкрили для себе радіо під час блекаутів та в окупації. Це було Українське радіо	19
2. «Львівська операція» Українського радіо	26
3. Херсон. Одна з історій про те, як в окупованому місті Україна не зникла з ефіру	30
4. Російська боротьба з телерадіовежами. «Тримайся, наша майже Ейфелева...»	34
5. Метрополітен-опера для України	42
 Частина II · Радіо як технологія: хвилі, що подолали простір і змінили світ	
6. Хвилі, дроти, інтернет: як передають радіосигнал і як його намагалися глушити в СРСР	47
7. Радіоприймачі: від когерера до смартфона	52
8. Пильчиков, Огієвський, Айзенштейн. Українські першопрохідці світової й вітчизняної радіореволюції	61

Частина III · Перші кроки Українського радіо

9. 1924 рік, «Говорить Харків». Як сталося, що радіо в Україні заснували ентузіасти, а не радянська влада?	69
10. Перші роки Українського радіо. Радіофікація	77
11. Як ініціативу ентузіастів поглинала радянська влада	85
12. Голос епохи: Василь Попівський	92
13. Як з'являлося радіомовлення на Галичині, Буковині та Закарпатті	95
14. Радянська влада тривалий час забороняла радіодраму: що це за жанр і як він розвивався в Україні	98
15. Переїзд до Києва: радіобум перед грозою	107
16. «Карпеківщина» та «Справа Українського радіокомітету»: сталінські репресії 1930-х	114

Частина IV · На радіохвилях Другої світової війни

17. Український ефір під час вторгнення радянських військ на Західну Україну та звістка про відновлення державності	127
18. Голос епохи: Зенон Тарнавський, диктор Українського радіо та диктор ОУН	133
19. Евакуація з Києва, передачі для партизанів та мандрівна радіостанція «Дніпро»	139
20. Історія позивних Українського радіо та їх виконавця, пілота американського літака-винищувача Андрія Бобиля	149
21. Голос епохи: Андрій Євенко	155
22. Повстання в ефірі. Радіо «Афродита»	158

**Частина V · Після війни. Український радіопоступ
у роки відбудови та радянського застою**

23. Хрещатик, 26. Тут б'ється інформаційне серце країни	167
24. Радіо Промінь. Хвиля, що зростила українську естраду	178
25. Будинок звукозапису Українського радіо: чим унікальні студії, в яких записували хіти Івасюк та Яремчук?	189
26. Диктор — звучить гордо!	196
27. Тичина, Рильський, Гончар, Андрухович, Забужко: хто з літературних геніїв і як співпрацював з Українським радіо	202
28. Голос епохи: Микола Погрібний	206
29. «На повен голос говорить “Колос”»	209
30. «До мікрофона дозволяється». Радянська цензура на радіохвилях	215
31. Голос епохи: Ігор Мурашко	223
32. Чорнобиль. Як радіослухачі випередили журналістів зі звісткою про ядерну катастрофу в ефірі	226

**Частина VI · Ефірна симфонія радіоансамблів:
на вершині музичного мистецтва,
в авангарді культурної дипломатії**

33. Навіщо радіомовникам оркестри та хори?	235
34. Зберігаючи спадщину, відкриваючи нове: Симфонічний оркестр Українського радіо	242
35. Хорова капела Українського радіо. Увага: запис!	253

36. Від фольклору до ф'южну: Оркестр народної та популярної музики Українського радіо	261
37. Майстерня талантів: Великий дитячий хор Українського радіо	267
38. Ансамблі бандуристок і бандуристів: хранителі музичної самобутності	270

Частина VII · «Геть від Москви!».

Перебудова й незалежність на радіохвилях

39. На шляху до незалежності. «Україно, ти вільна!» ..	277
40. Гімн України: як Українське радіо випередило Верховну Раду	286
41. «Шановні народні депутати! Шановні радіослухачі!»: чому Чорновіл боровся за радіотрансляції з Верховної Ради та хто цьому протидівав	290
42. Звільнення радіоефіру від кремлівської окупації та російські контрнаступи	297
43. Останній бастион української пісні: як радіопростір заповнила російська музика і як повертали українську	301
44. Комуністи проти Українського радіо. Як намагались, але не змогли приборкати проукраїнський ефір у 1990-х роках	306
45. Крізь три революції: на граніті, Помаранчеву та гідності	309
46. Голос епохи: Світлана Горлова	313
47. Радіоколумністи-будителі: Євген Сверстюк, Анатолій Погрібний, Володимир Яворівський	316
48. Третя «кнопка»: оаза духовності, інтелігентності та шляхетності	322
49. Голос епохи: Микола Козій	326

**Частина VIII · Радіодиктант: історія передачі,
яка стала всенародним святом**

50. Живий ланцюг мовної єдності завдовжки у чверть століття	331
51. Від Шевченка до енелятка та гіпсових німф Андруховича: Радіодиктант у 2000–2021 роках	335
52. Не пропустила жодного диктанту: в чому секрет багаторазової переможиці Христини Гоянюк?	346
53. Радіодиктанти Великої війни: спільна терапія наболілих травм	349

**Частина IX · Реформа в прямому ефірі.
Українське радіо в родині Суспільного мовлення**

54. Вимога всіх Майданів. Чому реформу державних теле- і радіоканалів відкладали чверть століття?	363
55. Системні зміни попри системний опір: як ідея Суспільного мовлення стала реальністю	375
56. Локомотив реформи: як Українське радіо використало шанс на новий імпульс	384
57. Редакційні стандарти Суспільного мовлення: що вирізняє цю компанію на медіаринку?	393
58. Кінець епохи проводового мовлення: стрибок в FM і диджитал	396

Частина X · Українське радіо сьогодні

59. УР-1. Завжди перший радіохронікер сучасної України	407
60. УР-2. Радіо Промінь: взаємна музична любов, спортивна першість і драйв «Євробачення»	414
61. УР-3. Нові горизонти Радіо Культура	423

62. Радіоточка: музика, під яку ми стали українцями	427
63. Оркестри та хори: амбасадори українського мистецтва й літописці спадщини	429
64. Художній фонд Українського радіо: «Зберігати вічно»	433
65. Виїзні студії, партнерства та світові обміни	437
66. Артефакти Радіомузею: код пам'яті та майбутнього Українського радіо	441
67. Сторіччя Українського радіо	445
 <i>Післямова. Радіо завтра</i>	457
<i>Подяки</i>	459
<i>Про авторів</i>	462

9 1924 рік, «Говорить Харків».

Як сталось, що радіо в Україні заснували ентузіасти, а не радянська влада?

«**А**лло! Говорить Харків! Усім, усім, усім! Працює перша в Україні радіотелефонна станція!» — пролунало о сьомій вечора 16 листопада 1924 року з усіх гучномовців тодішнього адміністративного центру радянської України. Ветерани радіо розказують, що професії диктора за тих часів іще не було. Тому першу українську радіотрансляцію розпочав один із технічних працівників, який за звичкою спочатку прокашлявся в ефірі, потім тричі промовив «алло!», після того ще тричі — «Говорить Харків!», і вже аж тоді повністю виголосив вступну фразу, яка стала історичною для Українського радіо.

У 1920-х роках трансляції чергового з'їзду Комуністичної партії чи концерту симфонічної музики з гучномовців на стовпах збирали тисячні аудиторії. І не тому, що українці були такими вже фанатами партійних зібрань чи симфонічної музики, а тому, що радіо досі залишалося новомодною дивиною.

Влада виділила під першу харківську радіостудію дві кімнати в приміщенні партійного клубу на вулиці Римарській, у якому нині розташована Харківська філармонія. Група ентузіастів-радіоаматорів розмістила потрібну техніку й готувалася до першого радіоефіру. Дослідник історії радіо Іван Мащенко навів їхні імена: М. Дрожжин, Л. Жиронкін, Л. Касванд, В. Лебрехт, І. Луньов та О. Светлосанов. Завдяки їхній майстерності створено перший радіоцентр.

Будівля на вул. Римарській, з якої вперше вийшла передача Українського радіо

*90-метрова
дзвіниця
Успенського
собору в Харкові,
де встановили
антену першої
української
радіостанції*

Справа не була надто легкою: у просторих приміщеннях дореволюційного будинку звук відбивався від стін і спотворювався. Організаційна група звернулася по методичну допомогу до командувача радянських військ Криму та України Олександра Єгорова. Питання вирішили з військовою прямою. Кінні розвідники, щоб забезпечити безшумність пересування вночі, обмотували копита своїх коней шматками спеціального цупкого матеріалу, вирізаними з вовняних попон. Тому кілька возів таких попон військовослужбовці надали новому радіо як шефську допомогу.

Кінськими попонами оббили стіни радіостудії, запах у них був дуже різкий, але звукові реверберації подолали.

Увечері 16 листопада 1924 року біля радіотрансляційних гучномовців зібралися тисячі харків'ян. По радіо виступили керівники УРСР, затим передали невеликий концерт і радіожурнал, загалом — менш як годину ефіру. «Такою була та найперша програма. Так в Україні започаткувалося радіомовлення», — розповідає Іван Мащенко.

Симфонічні твори, які прозвучали в ефірі того вечора, виконав популярний у Харкові квартет імені Вільома, чим започаткував добру традицію музичних концертів на Українському радіо на сто років уперед.

Повідомлення про історичний радіоефір з'явилося в пресі через два дні після самої події, пише журналіст Володимир Носков. «У неділю, 16 листопада, був даний перший радіоконцерт з установленого радіотоварийством УРСР радіопередавача, передбаченого для обслуговування робочих клубів і окремих радіолюбителів Харкова. В концерті брали діяльну участь артисти державного музичного квартету імені Вільома, які явилися таким чином першими радіоартистами України. Концерт був прийнятий гучномовцем, установленим у центральному партійному клубі. Робота

радіотелефонної передачі і гучномовного приймача була досить задовільною. Радіопередавач установлений у приміщенні військової радіостанції», — писала газета «Комуніст».

Кількома днями пізніше, 21 листопада, газета «Пролетар» оприлюднила репортаж із місця події: «...Артисти виконували свої номери перед спеціальним приладом. Концерт могли приймати всі радіолюбители міста Харкова, що мали радіоприймачі. У центральному партійному клубі, де був установлений потужний гучномовець, концерт слухали майже півтори тисячі людей. Музику, спів, розмови було чутно пре-чудово чітко. Здавалося, що артисти, виконуючи той чи інший номер, були присутні тут же у залі. Артист Держдрами, товариш Юрський спочатку декламував у залі клубу, потім вирушив на радіостанцію, де повторив той самий номер перед мікрофоном. Різниця ледь уловлювалася».

Ефір 16 листопада став експериментальним. Як ми розповідали в попередній частині, схожі експерименти тоді робили

Держквартет імені Вільома, заснований 1920 року. Постійний склад: В. Гольфред — I скрипка, А. Старосельський — II скрипка, А. Свірський — альт, П. Кут'їн — віолончель. Фото з тижневика «Нове мистецтво» № 3, 1925

й київські радіолюбители на чолі з Володимиром Огієвським на базі КПІ. Однак харківська спроба є знаковою тому, що за її підсумками вже за півтора місяця, у січні 1925 року, почалися регулярні радіотрансляції з Харкова. У співпраці із журналом «Полум'я» радіоаматори запустили його радіоверсію «Радіо-Полум'я». На сторінках паперового журналу слухачам обіцяли виступи відомих політичних діячів, найкращих лекторів, письменників, артистів та музикантів, щоб перетворити текст на цікаве радіошоу.

Автори журналу «Полум'я» емоційно описували перші ефіри: артисти, зібрані в сусідній кімнаті, хвилювалися перед новим досвідом — виступом перед мікрофоном. Сперечалися, як правильно співати в цей новий пристрій, сумнівалися у його

ефективності. «Ну що? Успіх?» — питали одне в одного. Самі ж і відповідали: «Хто його зна. Можливо, успіх, а може, і провал. Глядачів зовсім не видно».

Тоді ж вони описали й приміщення радіоінженера: «Маленька будівля станції, де мерехкотять катодні лампи, а дроти й шнури плутаються між собою. На стіні, поруч із різними витками та дошками, висять написи: “Струм 15 500 вольт. Смертельно! Не торкатися”».

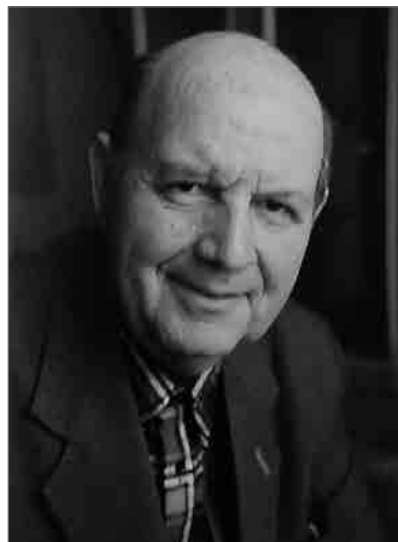
Уже на початку 1925 року радіо транслювало концерт Державного українського хору імені Миколи Леонтовича. Через рік, 17 січня 1926-го, на харківському радіо прозвучала українська вистава «Камінний господар» за драмою Лесі Українки. «Це стало початком регулярних трансляцій вистав із театру», — говорить дослідник історії Українського радіо Анатолій Табаченко й додає, що перші створені саме для радіо постановки «радіотеатру» з'являться пізніше, а того дня уперше передали звук із мікрофона, установленого безпосередньо в театрі.

Спершу це задоволення було доступне тільки в містах і робітничих селищах. Лише 1927 року газети оголосили про початок установа так званих радіотарілок в оселях харків'ян. Програми з Харкова було чути як по Україні, так і в європейських країнах.

У 1929 році симфонічний оркестр, очолюваний диригентом Яковом Розенштейном, став штатним радіооркестром. Того ж року було створено і оркестр народних інструментів радіокомітету. Ці творчі колективи разом з Українським радіо пройшли крізь буремне століття і стали знаковими для України. Детальніше про їхню історію та про те, навіщо радіомовникам оркестри та хори — розповідаємо у частині VI «Ефірна симфонія радіоансамблів: на вершині музичного мистецтва, в авангарді культурної дипломатії».

Українське радіо зародилося в атмосфері Харкова — потужного технічного центру, який тоді був справжнім серцем радіотехнічної революції в Європі. Науковці в передових

Віталій Артеменко, фото процитоване
з газети «Слобідський край»
за 21 листопада 2018

лабораторіях прокладали шлях до нових відкриттів, а телеграфні станції зв'язували місто із Заходом і Близьким Сходом. Радіо тут стало модою: тисячі ентузіастів власноруч збирали приймачі, ніби відповідаючи на виклик часу. «Ми не чекали радіо з Росії — ми створювали його тут» — ось як описує цю епоху дослідник історії Українського радіо Віталій Артеменко в проєкті «Життя в ефірі». І справді, радіо не привезли сюди звідкись іззовні, а побудували місцеві інженери з Українського радіотовариства.

Однак радянська влада зумисно витирала зі сторінок історії імена українських піонерів радіоінженерії, отримати правду було нелегко. «Кагебіст попередив мене: “Будеш рити — вилетиш як пробка”», — згадує Артеменко. І це не дивно з огляду на подальші сталінські репресії проти українських радійників. Попри всі загрози він продовжував свої дослідження, удаючись до хитрощів і ризикуючи.

Саме завдяки Віталієві Артеменку історія першого ефіру Українського радіо не закінчується 16 листопада 1924 року. За п'ятдесят років він знайшов згадку про цю подію та її дату, вивчаючи підшивки газет, та вперше повідомив широкому загалу.

І уявіть собі: двадцять років боротьби знадобилося дослідникові для того, щоб добитися офіційного визнання цієї дати: у його доробку, зокрема й за той час, понад 1000 публікацій про історію радіо. Можливо, незручним було саме те, що перші ефіри — в цю дату і ще певний час після неї — були організовані ентузіастами, а не за партійною рознарядкою.

Уже в незалежній Україні, 1994 року, після підтриманого Укртелерадіокомпанією листа Віталія Артеменка до Президента України Леоніда Кучми, 16 листопада оголосили професійним святом — Днем працівників радіо, телебачення та зв'язку.

Так українські медійники дістали змогу святкувати свій день окремо від російських пропагандистів, які й далі відзначають іще радянське професійне свято сьомого травня. А Віталія Артеменка почали називати «людиною, яка зробила свято».

10 Перші роки Українського радіо. Радіофікація

Радянська влада завжди надзвичайно уважно ставилася до радіо як до ефективного засобу масової агітації та пропаганди. Однак на початку 1920-х років кількість радіоприймачів у Радянському Союзі поступалася рівню Швеції у 34 рази, Англії — у 22 рази, США — у 46 разів, а Франції — у сім разів. Водночас радянські станції-радіотранслятори були настільки потужними, що в кінці 20-х років передачі з Харкова можна було слухати в Берліні, Парижі, Відні, Римі, Познані й інших містах Європи, повідомляє дослідник Віктор Цвіліховський.

Лише влітку 1924 року спеціальною урядовою постановою громадянам дозволили купляти або конструювати індивідуальні радіоприймачі — доти таку діяльність уважали протизаконною.

Процес набуття радіоприймача був надзвичайно забюрократизованим і дорогим. Потрібно було заповнити деталізовану анкету, де, окрім усього, указати з якою метою будуть використовувати прилад, у який час доби й де він буде фізично. На встановлення виносної антени потребували окремого дозволу, а міняти діапазон хвиль можна було тільки за попередньою заявою. За порушення накладали великі штрафи.

Тому не дивно, що громадяни купували або робили собі приймачі, але не реєстрували їх. Таких називали радіозайцями. Була й інша категорія — «радіодезертири», які купували радіоприймачі, але начебто не вмикали їх, що давало

Украина.

Харьков. Украинское отделение акционерного О-ва «Радиопередача» приступило к постройке мощной 4-х киловатной ширококвещательной радио-станции. Оборудование станции будет стоить 65.000 руб. Станция будет передавать по всему СССР.

Екатеринослав. В здании Окрисполкома устанавливается «радиоприемная установка с громкоговорителем большой мощности для непосредственного приема Москвы, Ленинграда и всех европейских радиостанций. Стоимость сооружения в 10.000 руб. покрыта подпиской хозяйственных организаций.

Одесса. Производственный план Совторгфлота предусматривает радиофикацию большинства судов, включая и ряд грузовых пароходов. Кроме выпускаемых теперь на судах во время плавания радиогазет, решено установить громкоговорители для приема в открытом море концертов и информации с Московской ширококвещательной радио-станции.

Киев. Открыта ширококвещательная станция, обслуживающая местное радиолюбительство; сейчас идет ликвидация установка приемников.

Полтава. В с. Шпшаки установлен первый радиоприемник. Это является первым фактом установки приемной радио-станции в украинском селе.

Журнал «Друг радио»

№ 11–12 за 1925 рік

змогу обмежитися реєстраційним внеском та уникнути високої абонентської плати. І ті, і ті зазнавали нищівної критики, а влада ретельно відстежувала їх.

Зазначена постанова Раднаркому СРСР «Про приватні приймальні радіостанції» втратила свою чинність тільки 1961 року.

«В цю хвилю в урядових колах обговорюється питання радіофікації України. Питання це зовсім не є другорядним технічним аспектом аматорства чи спорту. [...] Є два шляхи, якими може піти розвиток нашого радіобудівництва. Перший — це курс на колективного слухача: гучномовці на майданах, у робітничих клубах, у сільських будинках. Перевага цього курсу полягає в тому, що він згуртовує слухачів біля культурної установи, розвиває суспільні інстинкти, дає можливість колективно обговорювати новини, пояснювати складні питання. Недолік же полягає в першу чергу в дорожнечі апаратури й складності експлуатації. Гучномовні приймачі споживають чимало електроенергії, і потрібно мати поруч електростанцію для поповнення запасу електрики в акумуляторах. З соціально-економічної точки зору багато енергії витрачається на

№ 5

ВСЕСВІТ

9

ку", казав Яворницькому чуть не столітній лоцман: „оце перевезу вас через пороги в останній раз—та таке що й помирати можна“...

Гарно на порогах—гарно і тут на січах останніх—цілі сотні річок, струмків; хачі були тут колись страшенні. В Капулівці—могила страшного „Урус-шайтана“ Івана Сірка—славетного розбишаки—отамана кошового... А далі—далі Херсонщина... Там Дніпро не такий—він широкий і тихий пливе до моря... Пройдуть 20—25 літ і на тих місцях, де „шумами трави співа старовина“ зашумлять трактори, загудуть гудки заводів, сонцем засяє електрика. Зараз треба встигнути детально дослідити запорізьську старовину і взяти все, що можливо під охорону. Історія іде невинно вперед!..

Сьогодні розповідаю про пороги сьогодняшнього дня; незабаром розповім про пороги майбутнього — про їх електрифікацію.

Рештки Запорізького куріня в м. Нікополі.

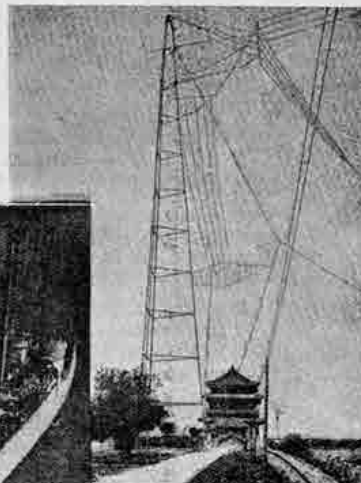
Перемога над простіром

Під час спочинку на протязі шестиденних гонок, велосипедисти розважаються слухаючи радіо.

Радіо оплутує невидимими шляхами все ширші простори земної кулі, завойовує собі місце в самих різноманітних сферах.

На наших малюнках відображено непереможний хід радіо.

Окрім Європи, Радіо завойовує собі місце й на сході. На малюнкові радіо-башта в м. Пекині.

Радіо на морі

Готовим спорудженням для установки антени на пароплаві є мачта. В часи спочинку матроси слухають концерти в „Європі“, „Америці“.

Робітники під час спочинку (слухають концерт, що даються місцевими станціями (в Америці). Не дивлячись на те, що радіо серед крицевих брусів, працює добре.

На вулицях Берліну поширено радіо-шарманки. На нашій малюнкові слухають концерт такої радіо-шарманки.

Ось як розповідав про переможний поступ радіо у світі український журнал «Всесвіт» у номері за 15 березня 1925

щоденне переміщення людей від дому до установи, де розміщено гучномовець. Останнє, мабуть, і є основною причиною, через яку взятий нині радянською системою курс на колективного слухача в недалекому майбутньому, з розвитком радіо, повинен буде замінитися курсом на індивідуального слухача».

*Стаття «Радіо на всю Україну» на передовиці
парламентської газети «Вісті ВУЦВК» за 30 серпня 1925 року*

У 1928 році почалася радіофікація — розбудова мережі доставки радіосигналу, яку здійснювали за релейною системою. Такий спосіб вибрали тому, що на той час виробництво радіоприймачів іще не було досить розвиненим, а передавачі сигналу були рідкістю і їх збирали окремо для кожного міста.

Власні радіоприймачі у 20–30-ті роки минулого століття теж залишалися предметом розкоші, і їхня кількість зовсім не вражала. У середині 1920-х років на території України функціонували тільки три приймально-передавальні станції та менш ніж три десятки колективних приймальних радіостанцій в адміністративних центрах.

У 1928 році на Харківщині діяло 17 тисяч індивідуальних радіоустановок, з яких 15 тисяч були переконаними «радіозайцями», свідчить Іван Мащенко у книжці «Хроніка Українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу». Схожу ситуацію спостерігали в усіх великих містах України — громадяни не хотіли сплачувати абонентські внески за нудні й монотонні двогодинні лекції, наприклад «Про доїння корів».

Масове виробництво радіоприймачів почалося тільки наприкінці 1930-х років, і до того радіозв'язок використовували здебільшого для військових цілей.

Тексти перших радіопередач не надто відрізнялися від газетних і за своїм наповненням відставали від друкованих видань. Диктор зачитував замітки з місцевої та центральної преси, акуратно наклеєні на дошку-шаблон. Перший випуск

усеукраїнської робітничої газети «Пролетар» пролунав із Харкова 10 грудня 1926 року. Потім «Пролетар» стає «Радіо-Пролетарем», іще пізніше — «Робітничою радіогазетою».

У 1928 році радійники відмовилися від газетних вирізок — почали з'являтися різноманітні самостійні матеріали. Переважала інформація про рішення партійних органів, передовиків виробництва, новобудови та гострі проблеми соціалістичного будівництва.

У 1931 році радіопередача «Урядовий бюлетень» приділяла значну увагу недостатньому залученню піонерів до боротьби з ховраками, хом'яками та кротоми.

Через деякий час до «Робітничої радіогазети» додалися «Радянське село», «Комсомолец України», «Червона оборона», «Піонер України» та інші, повідомляють дослідниці Ольга Антонова й Олена Кулінич. Координував підготовку радіогазет відповідальний редактор Редакції радіогазет і радіожурналів Ф. Солод.

Крім команди журналістів, активну участь у творенні радіопередач брали письменники, які ввійдуть в історію як представники Розстріляного відродження: Василь Вразливий, Валер'ян Поліщук і Василь Чечвянський. Серед них були й ті, хто пережили пік репресій, зокрема Володимир Владко, який і далі працював на евакуйованому Українському радіо під час Другої світової війни.

На зламі 1920–1930-х років радіогазети були дуже популярними, поки вимогливі партійні ідеологи не вирішили, що можна робити й краще, та закрили їх.

У статтях керівників художніх відділів регіональних радіоцентрів, опублікованих у журналі «Радіо» 1930 року, наголошували на «недостатній централізації» з боку Всеукраїнської радіоуправи та провінційній одноманітності радіоефірів. Радіомовленню не вистачало досвідчених редакторів, коментаторів і репортерів.

Для підвищення фаховості радійників створили радіосекцію та майстерню радіомистецтва, куди серед інших входив і письменник Володимир Сосюра. Радіофакультет Харківського музично-театрального інституту почав готувати професійних коментаторів, редакторів та репортерів. А Українське радіо загалом почало шукати нових, більш ефективних форм впливу на слухачів.

Саме на зламі 1920–1930-х років з'явилися жанри репортажу, радіобесіди, радіолекції, радіоконсультації, радіофільму, радіопереклику й навіть радіомітингу.

У травні 1927 року провели перший дистанційний шаховий радіоматч між grosмейстерами Харкова й Києва. Відомо, що Харків тоді представляли grosмейстери Альохін, Григоренко, Ойстрах, Порт та Янушковський. На честь події над входом до радіостудії почепили величезний макет шахової дошки.

У 1929 році запровадили сітку мовлення — з'явився розклад передач. Харківське видання «Дитячий рух» за червень 1933 року хвалило тих піонерів, які привезли із собою до літнього табору позичені в шкільній фізичній лабораторії

Харківські grosмейстери, що грали перший радіоматч із Києвом, та шахова дошка на будинку радіомовної станції в Харкові. Фото із журналу «Всесвіт», № 22, 1927

радіоприймач і гучномовець. Воно ж навело розклад «пересилань» (передач), які можуть слухати діти:

- «1. “Книжка біля мікрофону”. Це не лекція, а художнє пересилання.
2. “Клюб завойовників світу”. Оповідання з науковими помилками, вікторини, конкурси.
3. “Нацменпересилання”. Російською, єврейською, німецькою та польською мовами.
4. “Музика — дітям”. Це концертове мовлення.
5. “Естрада”. Витівнича естрада, радіоцирк, коротенькі фейлетони та інші.
6. “Політінформація для піонерів та школярів”.
7. Спеціальні пересилання для жовтенят та дошкільнят».

Цікаво, що деякі звичні для сучасного слухача елементи радіоефіру, як-от сигнали точного часу, з'явилися не відразу.

«15 травня 1930 року радіо в Харкові почало передавати сигнали точного часу. Але передавали їх тільки один раз на добу. Це було о 18:00 — два довгих і один короткий сигнал за чотири секунди до початку нової години. А знайомі нам шість сигналів точного часу, де початок шостого сигналу збігається з початком нової години, почали передавати з 1957 року. До речі, і корекція сигналів точного часу з Києва завжди відбувалася через корекцію з Харківським науково-дослідним інститутом, який займався еталонними частотами, зокрема еталонами часу. І ті сигнали, які видавалися потім із Києва, усе одно коригувалися з Харкова».

Анатолій Табаченко, дослідник історії

Українського радіо в коментарі проєкту «Життя в ефірі»

1 червня 1930 року Українське радіо започаткувало позаstudio-діяльні трансляції, які вели безпосередньо з місця подій. Цей жанр швидко набув популярності: технологія звукозапису тоді була малопоширена, і записати звук у польових умовах було неможливо, тому єдиним варіантом був прямий ефір. Перший професійний диктор Українського радіо та

радіоентузіаст Василь Попівський у книжці «Радіо та масова радіоробота в кооперації» згадує одну з таких трансляцій: «Наприклад, радіо передавало всенародне вшанування пам'яті славетного Тараса Шевченка біля Канева над Дніпром».

У 1930-х роках Українське радіо активно співпрацювало з композитором і піаністом Віктором Косенком, якому запропонували курувати концертні радіопрограми камерної музики, пише Українська музична енциклопедія. Уперше в історії музичного радіомовлення організували пряму трансляцію авторського концерту прямо з квартири тяжкохворого Косенка. Сам митець виконував партію фортепіано, а серед виконавців були видатні співаки Іван Паторжинський та Марія Литвиненко-Вольгемут.

Позастудійні трансляції були новаторським рішенням, яке швидко здогадалися поставити собі на службу більшовики. У 1930 році засобами радіо вели пряму трансляцію судового процесу над так званою Спількою визволення України. Справу цілком сфальсифікували тодішні радянські каральні органи з метою позбавлення українців їхніх політичних, культурних та духовних лідерів, а також для згортання політики українізації. На вказаному процесі 15 осіб засудили до розстрілу, 192 осіб кинули до концтаборів, а ще 87 — вислали за межі України.

Саме в радіотрансляціях судових засідань знайдуть фатальну зачіпку, через яку хвиля Великого терору знищить багатьох працівників Українського радіо впродовж наступного десятиліття. Усі подробиці цього трагічного періоду читайте у главі «“Карпеківщина” та “Справа Українського радіокомітету”»: сталінські репресії 1930-х».

У 1934-му керівні органи радянської України урочисто перебралися до Києва. Разом із ними до Києва переїхали й центральні управлінські структури Українського радіо. Якими були перші голоси Києва та які таємниці назавжди зниклого Радіотеатру залишилися нерозгаданими — дізнайтеся у главі «Переїзд до Києва: радіобум перед грозою».